

ERCİŞLİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKÂYESİNİN EPİZOT YAPISI VE HİKÂYEDEKİ RÜYA MOTİFİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN ANALYSIS ON THE EPISODE STRUCTURE OF THE STORY OF
ERCISLI EMRAH AND SELVI HAN AND THE DREAM MOTIF IN THE STORY

Yusuf KAYA

ORCID: 0000-0003-4162-5130

DOI: 10.5281/zenodo.8097750

ÖZET

Türk halk edebiyatı türleri içerisinde, geleneği kapsama ve taşıma rolü açısından önemli bir yere sahip olan halk hikâyeleri, âşık tarzı halk şiiri anlayışı kapsamındaki diğer türlerden, nazım ve nesir şeklinde karışık bir yapı göstermesi ve uzun hacmi bakımından ayrılır. Halk hikâyeleri, bu özellikleriyle edebiyat araştırmacılarının ilgisini çekmiş ve çok sayıda çalışmaya konu olmuştur.

Halk edebiyatı araştırmacılarının dikkate değer çabalarıyla Ercişli Emrah'ın varlığı ispat edilmeye çalışılmıştır. Ercişli Emrah, âşık edebiyatının aynı mahlasa sahip temsilcileri olan diğer Emrahlarla uzun yıllar karıştırılmış olsa da günümüzde yapılan çalışmalarla halk edebiyatı sahnesindeki yerini sağlama almıştır. Emrah, kendisiyle karıştırılan diğer âşıklardan şiirlerinde kullandığı arı dil ve süsten uzak bir üslupla ayrılmıştır. Âşığın yaşadığına dair en önemli kanıtlardan biri de hayatı etrafında teşekkül eden bir halk hikâyesinin varlığı ve şiirlerinin bu hikâye içerisinde yer almasıdır. Ercişli Emrah ile ilgili yapılan her değerlendirme onun ete kemiğe bürünmesinde bir merhale olacaktır. Bu maksatla yapmış olduğumuz inceleme, Emrah'ın sevda uğruna revan olduğu dikenli yolculuğu tahkiye eden Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesi üzerine inşa edilmiştir. Araştırmamıza konu olan hikâyenin önce epizot yapısı tasnif edilmiş, ardından âşıklık geleneği açısından başat öğelerden biri olan rüya motifi hikâyede yer aldığı şekliyle tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Âşık edebiyatı, halk hikâyesi, Ercişli Emrah, epizot, rüya motifi.

ABSTRACT

Among the genres of Turkish folk literature, folk tales, which have a significant role in covering and maintaining tradition, differ from other genres within the understanding of folk poetry in the minstrel style in terms of their mixed structure of poetry and prose, and their lengthy volume. Folk tales, with these characteristics, have attracted the attention of literary researchers and have been the subject of numerous studies.

With the remarkable efforts of folk literature researchers, the existence of Ercisli Emrah has been tried to be proven. Despite being confused with other Emrahs who share the same pen name within the tradition of minstrel literature for many years, recent studies have solidified Ercisli Emrah's position in the folk literature scene. Emrah distinguished himself from other troubadours who were confused with him through his use of pure language and a style devoid of excessive ornamentation in his poems. One of the most important proofs that he lived is the existence of a popular folk tale that revolves around his life and the inclusion of his poems within this tale. Every evaluation made about Ercisli Emrah will be a milestone in bringing him to life. In this respect, our analysis is based on the tale of Ercisli Emrah and Selvi Han, which depicts Emrah's thorny journey for love. The episode structure of the story, which is the subject of our research, was first classified, then the dream motif, which is one of the dominant elements in terms of the tradition of minstrelsy, was analyzed as it took place in the story.

Keywords: Minstrel literature, folk tale, Ercisli Emrah, episode, dream motif.

İlgili Yazar: Yusuf KAYA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Karaman.

yusufkaya.tde@gmail.com

Başvuru Tarihi / Received: 26.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 17.05.2023

1. Giriş

Türk halk edebiyatı geleneği içerisinde, sözlü kültür ortamında oluşan ve anlatmaya bağlı türler kapsamında tasnif edilen halk hikâyesi, yerli ve yabancı birçok edebiyat araştırmacısı tarafından üzerinde değerlendirmeler yapılarak tanımlanmıştır. Ülkemizde Türk halk bilimi ve halk edebiyatı araştırmalarının öncü isimlerinden olan Pertev Naili Boratav, halk hikâyelerini tanımlamaktan ziyade bu türün destanla farklı ve benzer yönlerini mukayese ederek bir değerlendirme yapma yoluna gitmiştir. Boratav, bu konudaki görüşlerini "Yeni ve orijinal bir nevî karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev'e gidiş vakası karşısında bulunuyoruz: Destanî anane gittikçe zayıflıyor çünkü destanın asli karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor." (2002: 46) şeklinde beyan etmiştir. Alman araştırmacı Otto Spies halk hikâyesini "Bir sevgiliyi elde etme yolundaki maceraları anlatan masal" (Boratav, 2002: 47) biçiminde tanımlamıştır. Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş* isimli eserinde halk hikâyelerinin tanımını şöyle yapmıştır: "Türk halk hikâyeleri, zaman seyri ve coğrafya-mekân içinde efsane, masal, menkıbe, destan vb. mahsullerle beslenerek dinî, içtimaî hadiselerin potasında iç bünyelerindeki bağlarını muhafaza ederek milletimizin roman ihtiyacını karşılayan eserlerdir" (1993: 444). Halk edebiyatı kavramları üzerine bir sözlük çalışması olan Doğan Kaya, sözlüğünde halk hikâyesini şu şekilde tanımlamıştır: "16. yüzyıldan itibaren anlatılan efsane, menkıbe, destan gibi türlerle beslenip halk kültürünün pek çok ögesini ihtiva eden ve halkın roman ihtiyacını karşılayan bir anlatım türüdür. Ozanların anlatma geleneğinin bir ürünü olan destanın yerini almıştır" (2007: 361).

Halk edebiyatı alanında çalışma yapan araştırmacıların değerlendirmelerinden yola çıkarak halk hikâyelerini şöyle tanımlayabiliriz: Halk hikâyesi, göçebe kültürden yerleşik hayata geçişin ilk ürünlerinden olup destandan modern hikâyeye geçiş aşaması olarak da nitelendirebileceğimiz, nazım-nesir bir arada kullanılarak oluşturulmuş ve genellikle âşıklar tarafından anlatılarak günümüze aktarımı sağlanmış anonim eserlerdir.

Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk ve kahramanlıktır. Her iki konunun birlikte işlendiği örnekler de mevcuttur. Anlatılar genellikle gerçeği veya gerçek hayatta karşımıza çıkabilecek türde hadiseleri yansıtmakla beraber olağanüstü unsurları da barındırır.

Halk hikâyelerinde yaşanan olayların başkahramanı niteliğinde olan âşıkların ortaya çıkışı ve yetişmesi iki şekilde olur. Birinci yol, usta bir âşığın yanında çıraklık yaparak geleneğin icrasını öğrenmektir. "İkinci yol ise rüyada bade içerek âşıklığa geçiştir ki bu yolla âşık olanlara 'badeli âşık' denilmektedir. Bade içme, kişinin gördüğü bir rüya sonucu âşık dediğimiz sanatçı tipine doğru

evirilmesidir. Âşık edebiyatında rüya, kişinin özellikle irticalen şiir söyleme yeteneği kazanmasında, dinî bilgiler ile ilm-i ledünnü (gayb ve marifet ilmini) öğrenmesinde, kişinin âşıklık özelliklerini içselleştirmesinde ve sanatta terakkisinde önemli bir etken olarak kabul edilmektedir. Burada rüya, âşıklığa geçişte bir yöntem, bade ise rüya içerisindeki enstrümanlardan biri olarak kabul edilebilir” (Şişman, 2015: 317).

Çalışmamıza konu olan Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesi, XVII. yüzyılda yaşadıkları kabul edilen Ercişli Emrah ile Selvi Han’ın hayatı etrafında teşekkül etmiştir. Yazılı ve sözlü kaynaklarda Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinin varyantları yer almaktadır. Halk edebiyatı araştırmacılarının genel kanaatine göre hikâyenin başlangıç yeri, Doğu Anadolu Bölgesi’dir. Ayrıca edebiyat araştırmacıları, Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesini aşk konulu halk hikâyeleri içerisinde tasnif ederler. Hikâye, Ercişli Emrah’ın Selvi Han’a kavuşmak için giriştiği sergüzeşti anlatmaktır. Emrah, hikâyede sevdiğine kavuşmak için türlü eziyetler çekmiş ve sonunda vuslata ermiştir. Hikâye üzerine Muhan Bali tarafından hazırlanmış kapsamlı bir doktora tezi bulunmaktadır. Bu çalışmanın odak noktasını ise Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinin epizot yapısı ve hikâyedeki rüya motifi oluşturmaktadır.

2. Ercişli Emrah’ın Gerçek Bir Kişilik Olup Olmadığı Meselesi

Ercişli Emrah’ın hayatını ele alanlar şu soruyla karşı karşıya kalmaktadırlar: Bu adı taşıyan bir şair veya hikâye kahramanı yaşamış mıdır? Tarihî kayıtlar ve Emrah’ın hikâye ile ilgisi olmayan şiirleri, böyle bir kişinin yaşadığı hususunda kesin bir bilgi verememektedir (Sakaoğlu, 1987: 17). Emrah’ın şiirleri, kullandığı mahlas benzerliğinden dolayı uzun yıllar Erzurumlu Emrah başta olmak üzere diğer Emrahlara mâl edilmiştir. Bu benzerlik Ercişli Emrah’ın varlığını sorgulayan araştırmacıların da tereddüde düşmelerine sebep olmuştur.

Ercişli Emrah konusunda kapsamlı çalışmaları olan Saim Sakaoğlu, Emrah’ın yaşadığına dair en önemli gerekçelerden birini şu şekilde açıklamaktadır: Emrah adında bir âşığın yaşadığının en inandırıcı ispatı, Erciş çevresinde bu mahlasla söylenen şiirlerin çokluğu kabul edilmelidir. Yaşamayan bir kişinin adına şiir söylenemeyeceği açıktır; ancak hayalî bir kahramanın hayatı etrafında tasnif edilen hikâyedeki şiirler halk arasında bir müddet daha yaşayabilir. Emrah mahlaslı şiirler arasında hikâyede yer almaması gerekenlerin varlığı, bizlere, ayrı bir Emrah’ın varlığından çok, hikâye dışı kalmış şiirlerin varlığını hatırlatmaktadır. Hayatı etrafında kendi şiirleriyle bir hikâye tasnif edilen âşığın bütün şiirlerinin hikâyede yer alması da gerekmez. Ayrıca, gerek hikâye ile doğrudan bağlı gerek onunla hiç ilgisi olmayan şiirlerin üslûp, söyleyiş ve kelime hazinesi açılarından benzerlik

göstermeleri de iki ayrı Emrah'ın varlığı hususundaki tereddütleri ortadan kaldıracak kadar kuvvetli bir delil sayılmalıdır (Sakaoğlu, 1987: 19).

3. Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesinin Olay Örgüsü

Bu incelemede, farklı yörelerde varyantları yer alan Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinin Behçet Mahir anlatmasından yola çıkarak Muhan Bali tarafından derlenen varyantı üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Tahlil aşamasına geçmeden önce hikâyeyi genel hatlarıyla özetleyerek olay örgüsünü vermeyi faydalı bulduk. Hikâyenin olay örgüsü şu şekildedir:

İsfahan Şahı Şah Abbas'ın kırk âşığı Gence'de Kara Vezir'e misafir olurlar ve atışmak için ondan rakip dilerler. Âşıklara rakip çıkmayınca atışmak üzere güçlü bir saz ehli olan Âşık Ahmet saraya davet edilir. Gence'ye gelen Âşık Ahmet, kırk âşığın gücünü görür ve onlarla atışamayacağını anlayarak ailesiyle birlikte Erciş'e göç eder. Âşık Ahmet burada Miroğlu Ahmet Bey'in evindeki âşık fasıllarına katılır. Oğlu Emrah da artık on dört yaşına girmiştir. Babasının fasıla katıldığı bir gün habersizce kahveye gelir. Bey'in emri üzerine sazı eline alır ve daha ilk dokunuşta sazın bütün tellerini koparır. Bu duruma sinirlenen babası, herkesin içinde Emrah'ı döver. Çok üzülen Emrah, köyün dışındaki çeşmeye gidip elini yüzünü yıkar. Abdest alır, namaz kılar ve âşıklık vermesi için Allah'a dua eder. Duası kabul olan Emrah'a rüyasında pîr tarafından biri Allah aşkına; diğeri üçler, yediler, kırklar aşkına; sonuncusu da Miroğlu Ahmet Bey'in kızı Selvi Han aşkına olmak üzere yeşil fincanda üç bade içirilir. Pîr, koltuğunun altından, aynı zamanda hem Emrah'a hem de Selvi Han'a birbirlerinin yüzünü gösterir. Emrah, ağzından köpükler saçarak bayılır. Emrah'ın eve gelmemesi üzerine onu aramaya çıkan köy ahalisi, onu çeşme başında bulur fakat bir türlü uyandıramazlar. Babası durumu anlar ve sazının tellerine dokunarak Emrah'ı uyandırır. Emrah, uyanınca başından geçenleri manzum olarak anlatmaya başlar ve babasıyla atışmak ister. Babasına sorular sorar ancak Âşık Ahmet bu sorulara cevap veremeyerek Emrah'ın üstünlüğünü kabul eder. Bunun üzerine Miroğlu Ahmet Bey, Emrah'ı evlat edinir. Rüyasında Emrah'ın cemalini gören Selvi Han da bayılır. Selvi Han bir süre sonra uyanır fakat derdini sırdaşı Nazlı'dan başkasına söyleyemez. Bunun üzerine Nazlı, iki âşığı gizlice buluşturur.

Bu arada Şahoğlu Şah Abbas, Van Kalesi'ni almak üzere sefere çıkar. Kaleyi kuşatır ancak alamaz. Askerin moralini düzeltmek için bu yere bir bağ diktirir ve adını da "Şahlar Bağı" koyar. Kuşatmayı kaldırarak Erciş'e doğru yola koyulur. Erciş'te iki asker Miroğlu Ahmet Bey'in bahçesine girip Selvi Han ve Nazlı'yı kaçıtır. Bu olayı duyan Emrah, çileden çıkar ve Selvi Han'ı aramak üzere yola revan olur. Şahoğlu Şah Abbas, talan ve kız kaçıtırma olaylarına kızarak sorumlularını cezalandırır. Dönüş yolunda Sahat Çukuru'nun yöneticisi Yakup Han'ın yönetimini beğenen Şah

Abbas, onu da yanına alıp İsfahan'a döner.

Şah Abbas, İsfahan'a dönünce Selvi Han'la evlenmek ister. Selvi Han, bu evliliğin gerçekleşebilmesi için bir bağ dikilmesini ve bağlar üzüm verince düğün yapılmasını şart koşar. Şah, bu şartı kabul etse de bu bağların yedi yıldan önce üzüm vermeyeceğini bilir. Yıllar geçer ve bağlar meyve verecek yaşa gelir. Emrah, İsfahan yolundayken düğün haberini alır ve Yakup Han'dan yardım ister. Yakup Han, Emrah'ı kendi himayesine alarak fasıllara sokar. Şah Abbas'ın huzuruna çıkar. Şah Abbas'ı kandırarak Selvi Han'ın, amcasının kızı olduğunu söyler. Şah, Emrah'ın sözlerini Selvi Han'a doğrular. Emrah'ın Hak âşığı olup olmadığını sınamak isteyen vezirler Emrah'ın verilecek zehri içmesini isterler. Emrah, zehri içmeyi Selvi Han'ın elinden içmek kaydıyla kabul eder. Pîr, Emrah zehri içeceği sırada yetişip yardım eder. Bunun üzerine herkes, Emrah'ın Hak âşığı olduğuna inanır. Şah Abbas, Selvi Han ve Emrah'ı ağırlıklarınca altınla Erciş'e düğünlerinin yapılması için gönderir. Yakup Han da yanlarındadır. Erciş'e vardıklarında Selvi Han'ın kardeşleri âşıkların evliliğine mani olurlar. Kardeşleri, Selvi Han'ı alıp Gence 'ye götürürler ve Selvi Han'ı Kara Vezir'in oğluyla evlendirmek isterler. Selvi Han, bu evliliği çeyizindeki halıyı kendisinin dokuması şartıyla kabul eder. Selvi Han'ın izini kaybeden Emrah, tekrar yola revan olur. Pîr, Emrah'ın bu yolculuğu sırasında hem Selâtin Peri adlı kıza hem de Emrah'a bade sunar. Emrah bir süre Selâtin Peri'nin yanında kaldıktan sonra ondan izin isteyerek Selvi Han'ı bulmak üzere yoluna devam eder.

Emrah, Selvi Han'ı Gence'de bulur fakat Kara Vezir 'in oğluna yakalanır. Kara Vezir, cellatlara Emrah'ın öldürülmesi emrini verir. Emrah başından geçenleri anlatır ve anlattıklarının teyidi için İsfahan'a elçi yollar. Bu arada Kara Vezir elçiye sahte bir yazı yazdırır ve Emrah'ın infazını emreder. Bu sırada Emrah'ın babası, İsfahan'da Şah Abbas'ı bulur. Yakup Han, Emrah'ın asılması için götürüldüğü Kanlı Dere'ye ulaşır. Cellatları birbirine düşüren Emrah son anda kurtulur. Yalanları ortaya çıkan Kara Vezir, Yakup Han tarafından öldürülür. Hep birlikte İsfahan'a dönerler. Şahoğlu Şah Abbas'ın isteği üzerine Selâtin Peri de İsfahan'a getirilir. Emrah önce Selvi Han ile bir hafta sonra da Selâtin Peri ile evlenir ve muradına erer. (Bali, 1973: 91-187)

4. Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesinin Epizot Yapısı

4.1. Kahramanların ve Ailelerinin Tanıtılması

Emrah, geçimini fasıllarda saz çalıp hikâye anlatarak sağlayan ve yörenin güçlü âşıklarından sayılan Âşık Ahmet'in tek çocuğudur. Selvi Han ise üç yüz elli hanelik bir köy olan Erciş'in yöneticisi Miroğlu Ahmet Bey'in kızıdır.

Hikâyede, Emrah'ın annesinden yalnızca Âşık Ahmet'in gördüğü rüyanın yorumlatılması

sırasında bahsedilir. Bu hikâyede kahramanların aileleri sosyal statü bakımından eşit değildir. Emrah'ın babası saziyla sözüyle halkın gönlünü hoş eden ve geçimini bununla sağlayan bir âşıktır. Selvi Han'ın babası ise zenginliği ve misafirperverliğiyle bilinen bir beydir.

4.2. Kahramanların Âşık Olması

Halk hikâyelerinde kahramanların âşık olmaları; rüyada görüp âşık olma, bade içerek âşık olma, ilk karşılaşmada âşık olma, eğitim sırasında âşık olma, resmini veya saç telini görüp âşık olma, aşk hastalığına tutulma ve aynı evde büyüyen kahramanların kardeş olmadıklarını öğrendiklerinde âşık olmaları gibi çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir (İnayet, 1995: 31-34). Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesindeki kahramanlar, birbirlerine "bade içerek âşık olma" yoluyla sevdalanmıştır.

Âşıklığa geçiş rüyasının ortaya çıkması için bazı şartların yerine gelmesi gerekir. Rüya çoğunlukla ergenlik çağına gelindiğinde görülür. Rüya ya büyük bir mutsuzluk ve kırgınlıktan ya zor bir işte yorulmadan ya da bir dayak ve işkenceden sonra görülür. Bu düşler, her zaman tekin sayılmayan yerlerde uyumakla görülür. (Başgöz, 1986: 26).

On dört yaşına giren Emrah, saz meclisine babasının rızası olmadan katılmıştır. Miroğlu Ahmet Bey'in isteği üzerine saz çalmaya çalışır ancak daha ilk dokunuşta sazın tellerini koparır ve herkesin içinde babasından tokat yer. Emrah, bu duruma çok içerler ve köyün dışındaki çeşme başında namaz kılıp Allah'a dua eder. Hazret-i Pîr, duası kabul gören Emrah'a rüyasında bade verir. O da Allah aşkına, pîrler aşkına ve Miroğlu Ahmet Bey'in kızı Selvi Han aşkına olmak üzere üç yudum halinde badeyi içer. Ardından pîr, koltuğunu kaldırarak Miroğlu Ahmet Bey'in kızı Selvi Han'ı Emrah'a gösterir. Emrah, Selvi Han'a kavuşmak isterse de başaramaz ve ağzından köpükler saçarak bayılır. Pîr aynı anda Selvi Han'a da badeyi verir; Emrah'ın cemalini yine koltuğunun altından ona gösterince o da bayılır. Böylece kahramanlarımızın meşakkatli sevda yolculuğu başlamış olur.

4.3. Kahramanların Yolculuğa Çıkması

Van Kalesi'ni almak için düzenlenen seferin dönüş yolunda Şah Abbas'ın iki askeri, Miroğlu Ahmet Bey'in bahçesine girerek Selvi Han ve Nazlı'yı kendilerine eş yapmak üzere kaçırlar. Bir süre sonra bu durumu öğrenen Emrah, anasından babasından helallik isteyip Selvi Han'ı bulmak için yola revan olur. Bu arayış tam yedi yıl sürecektir. Uzun yıllar süren bu zorlu mücadelenin sonunda Emrah sevdiğine kavuşacaktır. Ancak bu son ayrılıkları olmayacaktır. Düğünlerinin yapılması için Erciş'e dönen âşıkların evlenmesine Selvi Han'ın erkek kardeşleri mâni olur. Emrah, kardeşleri tarafından Gence'ye kaçırılıp Kara Vezir'in oğluyla evlendirilmek istenen Selvi Han'ı bulmak için tekrar yolculuğa

çıkır. Bu yolculukta babası da ona yarenlik eder. Emrah, yedi yıl süren güçlüklerle dolu bu yolculuğun ardından sevdiğine bir kez daha kavuşur.

4.4. Kahramanları Engelleyen Kişiler

4.4.1. Şahoğlu Şah Abbas: Sefer dönüşünde Şah Abbas'ın iki askeri Selvi Han ile cariyesi Nazlı'yı kaçıır. Şahoğlu Şah Abbas, Selvi Han'a âşık olur. Selvi Han'ın isteğiyle Şah Abbas'ın diktirdiği "Selvi Han Bağları" meyvesini verdiği zaman Şahoğlu Şah Abbas'la Selvi Han düğün yapacaktır. Emrah, Şah'ın huzuruna çıkar ve Şah Abbas, Emrah'ın Selvi Han'a âşık olduğunu anlar. Şah, Emrah'ı sınamak için Selvi Han'ın elinden zehir içmesini ister. Şah Abbas, hikâyenin başlarında kahramanları engelleyen unsurlardan biri olarak görülse de daha sonraları adaleti ve aşka olan saygısıyla sevdalılarının kavuşmasını sağlayan en önemli kişi konumuna geçmiştir.

4.4.2. Selvi Han'ın Ağabeyleri: Selvi Han'ın Emrah ile evlenmesine rıza göstermeyen iki erkek kardeş, onlara bir oyun oynar ve Selvi Han'ı Gence'ye kaçıırlar. Emrah bu olay üzerine ikinci kez arayış yolculuğuna çıkmıştır.

4.4.3. Kara Vezir'in Oğlu Ali: Kara Vezir'in Ali adında bir oğlu vardır. Vezir, Gence'ye kaçırılan Selvi Han'ı görür, beğenir ve hemen oğlu Ali'ye nişanlar. Selvi Han, çeyizinde yer alacak halıyı kendisinin dokuyacağını ve ancak bu şartla evliliğin olabileceğini söyler. Aradan yedi yıl geçer ve sonunda nişanlısını görmeye gelen Ali, Selvi Han'ın Emrah ile sarmaş dolaş olduğunu görür ve hemen babasına haber verir.

4.4.4. Deli Cellat ile Kara Cellat: Kara Vezir' in emri üzerine Deli Cellat ile Kara Cellat, Emrah'ı öldürmek için Kanlı Dere'ye götürürler. Emrah sözleriyle Deli Cellat'ın aklını çeler. Bunun üzerine Deli Cellat, Kara Cellat'ı öldürür. Şah Abbas'ın emriyle Gence'ye giden Yakup Han, Emrah ile Deli Cellat'ı da yanına alarak Kara Vezir'i cezalandırır.

4.5. Kahramanlara Yardım Eden Kişiler

4.5.1. Nazlı: Selvi Han'ın sırdaşı ve cariyesidir. Âşıklar, Nazlı'nın yardımıyla gizlice buluşurlar. Nazlı her durumda Selvi Han'ın yanında yer alır. Selvi Han'ın kaçırılma olaylarında dahi iki âşığın birbirine kavuşması için elinden geleni yapar.

4.5.2. Pîr: Pîr hem Emrah'a hem de Selvi Han'a bade içirerek onları birbirine âşık eden unsurdur. Şah Abbas'ın emriyle Emrah'a zehir içirilince yardımına yine pîr yetişir. Böylece Emrah'ın Hak âşığı olduğu ispat edilmiş olur.

4.5.3. Şah Abbas: Şah, Emrah'ın Hak âşığı olduğunu anladıktan sonra iki âşiğa yardım eder. Emrah ile Selvi Han'ın düğün hazırlıklarının yapılması için emir verir. Emrah ve Selvi Han'ın, Kara Vezir'in elinden kurtarılması için Yakup Han'ı Gence'ye gönderen kişi de yine Şah Abbas'tır.

4.5.4. Yakup Han: Emrah, Selvi Han'ın izini İsfahan'da bulur. Yolculuğu sırasında Yakup Han'ın annesiyle tanışır ve ondan bir mektup ister. İsfahan'da annesinin mektubunu teslim alan Yakup Han, Emrah'a ölene kadar yardımcı olacağına dair söz verir. Emrah yaşadığı zorlu durumlardan Yakup Han'ın yardımı sayesinde kurtulur.

4.6. Sonuç Epizotu

Hikâyenin sonunda Yakup Han, Emrah ile Selvi Han'ı alarak Şah Abbas'ın huzuruna çıkarır. Emrah başından geçenleri Şah Abbas'a anlatır. Şah'ın da yardımıyla Emrah önce Selvi Han ile bir hafta sonra da Selatin Peri ile evlenir (Bali, 1973: 91-187; Alptekin, 2013: 230). Emrah, on dört yıl boyunca bıkmadan, usanmadan bir sevdanın peşinde koşmuşsa da sonunda muradına ermiştir.

5. Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesinde Yer Alan "Rüya Motifi"

Motif kavramı, halk hikâyesi araştırma ve incelemeleri açısından oldukça önemlidir. Bu konu üzerinde çalışma yapan araştırmacılar motifi tanımlarken özellikle iki önemli özelliğini vurgularlar. Birincisi anlatımda geleneksel bir oluşum göstermesi, ikincisi anlatımın en küçük unsuru olmasıdır. Çalışmanın bu bölümünde, hikâyede yer alan ve âşıklık geleneği için de büyük önem arz eden rüya motifi üzerinde durulacaktır.

5.1. Rüya Motifi Nedir?

Rüya motifi, halk hikâyelerinde âşıkların ortaya çıkış aşamasında sık karşılaştığımız motiflerden biridir. Halk edebiyatı geleneğinde âşıkların pek çoğu bâdeli âşık olarak karşımıza çıkar. Bu âşıklar rüyalarında pîr elinden bade içerek saz ehli kişiler olmuşlardır.

Âşık edebiyatındaki rüya motifi kompleks bir yapıya sahiptir. Şöyle ki rüyasında bir güzele âşık olmakla beraber, âşıklığın vecibelerini de yine rüyasında öğrenir. Böylece sade kişilikten sanatçı

kişiliğe geçer. Bu söylediğimiz bilhassa, rüyasında bade içerek âşıklık istidadı kazanma hadisesine bağlı olarak gerçekleşir. (Kaya, 1994: 62)

Bade içme ritüeli genellikle uyku ile uyanıklık arasındaki bir zamanda görülür. Âşıklar bu durumu yaşamadan önce mutlaka maddi veya manevi bir sorunla karşı karşıya kalır. Âşıklık yeteneğine sahip olan kişi, çoğunlukla ergenlik çağında bir delikanlıdır.

Hak âşıkları, bir pîrin veya bir din ulusunun elinden bade içerek âşıklık ruhsatına sahip olurlar. Badeli âşıklar, gördükleri rüya sonrasında âşıklık yeteneğine sahip olduklarından onların şiirlerindeki ifadelerin ilahi kaynaklı olduğuna inanılır. Âşıkların bazıları uykudan uyanır uyanmaz saz çalıp şiir söylemeye ve rüyada başlarından geçenleri anlatmaya başlar.

Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinde de tüm bu unsurların yer aldığını görmekteyiz. Hikâyedeki rüya motifi, Umay Günay'ın tasnifi esas alınarak değerlendirilecektir:

5.1.1. Hazırlık Safhası: Emrah, Âşık Ahmet'in tek çocuğudur. Yaşı on dörde varan Emrah, babasının peşinden giderek ondan rıza almadan saz meclisine katılır. Miroğlu Ahmet Bey, Emrah'ın Âşık Ahmet'in oğlu olduğunu öğrenince baba ile oğlun karşılıklı çalıp söylemelerini ister. Âşık Ahmet, oğlunun saz çalmayı bilmediğini söyleyerek izin vermek istemez. Miroğlu Ahmet Bey, bu duruma inanmayarak Emrah'a kendi bağlamasını verir. Emrah sazı eline alır almasına ama daha ilk dokunuşta sazın bütün tellerini koparır. Babası Âşık Ahmet "Senin gibi hayırsız evlat olacağına olmasa idi, ben sana demedim mi usul usul tellere dokun. Niçin bu telleri kırdın?" diye sinirlenerek Emrah'a bir sille vurur. Emrah ağlayarak meclisten çıkar. Emrah, herkesin içinde babasından yediği dayağa çok içerler. Köyün dışındaki çeşmenin başında ağzının kanını yıkar, abdest alır ve şöyle dua eder: "Ey yokları var eden Allah, on sekiz bin âlemin, herkesin muradını döne döne veren, herkesi bir mesleğe yetiren sen, ya bana sevda, bilgi ver ya da burada emanetini al." Emrah'ın bu sıkıntılı hal içinde ettiği duası kabul olur ve uykuya dalar.

5.1.2. Rüya: Emrah rüyasında Hazret-i Pîr'i görür. Pîr, Emrah'a niçin ağladığını sorar. Emrah, "Ağladığım bu ki hem câhilem hem de gâfilem; babam beni ne bir mektebe ne bir ilme koymuş. On dört yaşıma girdim ama bir şeyden haberdar değilim. Bunun için ağlarım." der. Pîr, Emrah'a şu sözlerle cevap verir: "Bak oğlum. Cenâb-ı Hak sana o kadar bilgi, o kadar ilim nasip etmiş; şu elimdeki fincanın içinde üç kismetin vardır. Al. Birinciyi, kendi birdir ad bindir, seni, beni, kâinatı yaratan bir Allah'ın aşkına nûş eyle." Emrah ihtiyar pîrin elindeki birinci yeşil fincandan içer. Sonra pîr, ikinci fincanı uzatır: "İkinci yeşil fincanı al. İkinci nasibini üçler, yediler, kırklar aşkına nûş eyle." Emrah

ikinci yeşil fincandan da içer. Pîr üçüncü kez fincanı uzatır: "Bunu da Miroğlu Ahmet Bey'in kızı Selvi Han aşkına nûş eyle." Emrah üçüncü fincanı da içer.

Pîr koltuğunu kaldırarak Selvi Han'ın yüzünü Emrah'a gösterir. Emrah kızı tutmak için uzanır fakat yetişemez. Bunun üzerine pınarın arkasında kendini yere vurur, ağzından yeşil köpükler gelir. Böylece rüyası son bulur.

5.1.3. Uyanış: Emrah'ın eve gelmediğini anlayan yakınları onu aramaya çıkarlar. Köylüler, onu çeşmenin başında baygın halde bulurlar. Ne yaptılarsa da Emrah'ı uyandıramazlar. Âşık Ahmet ise oğlunun durumunu anlar ve sazının teline dokunur. Sazın sesini duyan Emrah bir anda uyanır.

5.1.4. İlk Deyiş: Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinin varyantları arasında Emrah'ın gördüğü rüyayı nakleden bir deyişi yoktur. Ancak rüyadan önce kendini câhillikle suçlayan ve babasına hitaben söylediği aşağıdaki dörtlük, kendisini küçümseyen babasını sına ma üslubuna sahiptir. Âşık hikâyelerinde çoğunlukla âşık adayını sazla uyandıran ehl-i dil kişiler bu tarz sorularla adayın gerçekten âşık olup olmadıklarını anlarlar. Emrah'ın âşıklık istemesinin sebebi, babasının kendisini bir mecliste küçük görmesinin yanında, Emrah'ın kendisini başarısız bulmasıdır:

Diz vurdum yerlere, sürdürüm üzümü
Eğer aşk ehliysen al bu sözümi
Evvelce Resul'ün cemal üzünü
Diz çöküp de evvel gören kim idi

Bu şiir âşık fasılları içinde bağlama-muamma bölümü deyişlerindedir. Ancak bu tür bağlama-muammalar âşık fasılları dışında iki âşiğın birbirini denemek ihtiyacı duyduğu yerlerde de söylenmektedir. Hikâyeye göre Âşık Ahmet, oğlunun bu sorusuna cevap veremediği için deyişme devam etmemiştir. Ercişli Emrah'a ait bu kompleks rüya motifi karşılıklı motiflerdendir. Emrah'ın rüya gördüğü anda Selvi Han da rüya görmüş ve pîr dolusu bade içmiştir. (Yolci, 2013: 22)

Emrah, pîr elinden bade içtikten sonra Selvi Han ile arasında oluşan hayat sözleşmesini şu mısralarla dile getirmiştir:

Pîr elinden bile badeler içtik
O yârınan ahd ü peymânımız var

6. Sonuç

Halk hikâyeleri, mazi ile atının kucaklaşmasını ve geleneğin gelecekte de yaşatılmasını sağlayan

önemli bir kültür hazinesidir. Geleneğin aktarımında bir elçi konumunda olan halk hikâyeleriyle ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalarla henüz gün yüzüne çıkmamış, tanınırlığı az olan, birbiriyle karıştırılan, hak ettiği değeri bulamamış pek çok halk âşığı ve hikâyesi Türk edebiyatına ve kültürüne kazandırılmıştır.

Bu çalışmada uzun yıllar aynı mahlaslı diğer âşıklarla karıştırılan, şiirleri başka âşıklara mâl edilen Ercişli Emrah'ı ve onun hayatı etrafında şekillenen Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesini epizot yapısı ve hikâyedeki rüya motifi bağlamında değerlendirdik. Muhan Bali tarafından derlenen Behçet Mahir anlatmasını esas aldığımız incelememizde, klasik halk hikâyelerinde görülen epizot yapısının Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinde de görüldüğü sonucuna ulaştık. Ayrıca hikâyeye yön veren en önemli motifin "rüya motifi" olduğunu da örnekleriyle ortaya koyduk.

KAYNAKÇA

- Alptekin, A.B. (2013). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bali, M. (1973). *Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyesi/ Varyantların tespiti ve halk hikâyeciliği bakımından önemi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Başgöz, İ. (1986). *Folklor yazıları*. İstanbul: Adam Yayıncılık.
- Boratav, P.N. (2002). *Halk hikâyeleri ve halk hikâyeciliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İnayet, A. (1995). *Uygur halk hikâyeleri üzerinde incelemeler*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Kaya, D. (1994). *Sivas'ta âşıklık geleneği ve Âşık Ruhsatî*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, D. (2007). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1987). *Ercişli Emrah*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Şişman, B. (2015). Günümüz âşıklarında rüya ve bâde motifi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 41, 316-323.
- Yolci, F. (2013). *Türk edebiyatında Ercişli Emrah ve şiirleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Girne Amerikan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Girne.